

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки
Бібліотека

Нобелівські лауреати з українським корінням

Біобібліографічний міні-довідник

ЛУЦЬК – 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА-----	3
З ІСТОРІЇ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ-----	4
ЙОСЕФ ШМУЕЛЬ АГНОН -----	5
ЗЕЛЬМАН АБРАХАМ ВАКСМАН -----	7
РОАЛЬД ГОФМАН -----	9
САЙМОН (СЕМЕН) СМІТ КУЗНЕЦЬ -----	11
ІЛЛЯ МЕЧНИКОВ -----	13
ГЕОРГІЙ ШАРПАК -----	16
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ-----	18

Передмова

Нобелівська премія із часу свого заснування (1901 р.) – досі є однією із найпочеснішою й найвищою міжнародною нагородою, яку щорічно присуджують за видатні наукові дослідження в галузі фізики, хімії, медицини та фізіології, економіки, літератури.

Офіційно українців немає у списку Нобелівських лауреатів, але, неформально, Україна може вважати себе батьківщиною шістьох лауреатів, які тут народилися, працювали, провели частину свого життя. Своє високе визнання кожен з таких лауреатів отримав за межами батьківщини, на чужині, що відкрила перед ними творчий простір для особистого піднесення.

Вони народилися на українській землі, яка була їхньою колискою. Через різні обставини змушені були покинути її, навчалися та працювали в інших країнах, ставали громадянами цих країн, множили їх славу, міць та гордість. Нобелівську премію одержували як вихідці з українських земель, але ... громадяни інших країн.

Шість українців одержали найвищу міжнародну відзнаку в усіх номінаціях (окрім премії Миру):

- *Шмуель Йосеф Агнон* – лауреат 1966 року за "глибоко оригінальне мистецтво оповіді, нав'язане єврейськими народними мотивами".
- *Зельман Ваксман* – мікробіолог, лауреат 1952 року за відкриття стрептоміцину (першого антибіотику проти туберкульозу);
- *Роальд Гофман* – лауреат 1981 року за розробку теорії перебігу хімічних реакцій;
- *Саймон Кузнець* – лауреат премії з економіки 1971 року за "емпірично обґрунтоване тлумачення економічного зростання, що привело до нового й глибшого розуміння як економічної і соціальної структури, так і процесу розвитку";
- *Ілля Мечников* – лауреат 1908 року за дослідження з імунології;
- *Георгій Шарпак* – фізик, лауреат 1992 року – за детекторні камери – унікальний світовий винахід.

У посібнику відображено документи, які створюють життєписно-бібліографічну студію кожного із вище названих нобеліантів.

Пропоноване довідкове видання містить опис книг, брошур, статей із збірників, періодичних видань та електронні ресурси.

Джерела добору матеріалів – традиційний довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, а також Інтернет-ресурси.

Довідник стане в нагоді науковцям, історикам, краєзнавцям.

З історії Нобелівської премії

Нобелівська премія – міжнародна премія, названа на честь її засновника – шведського інженера-хіміка, винахідника і промисловця Альфреда Бернгарда Нобеля (1833-1896), присуджується з 1901 р.

Альфред Нобель спочатку в своєму заповіті, складеному 14 березня 1893 р., висловив бажання направити кошти від своїх патентів на будівництво крематоріїв у великих містах, чим, за його думкою, мав займатися стокгольмський Каролінський інститут. Однак ще в 1886 р. Папа Римський визнав кремацію неналежною формою поховання. У 1895 р. Нобель склав інший заповіт, де наказав створити фонд, відсотки з якого будуть видаватися у вигляді премії тим, хто впродовж попереднього року приніс найбільшу користь людству. Згідно із заповітом А. Нобеля 1895 р. увесь його капітал (31 млн. шведських крон) було розміщено в акції, облігації та позики, прибуток від яких ділиться на 5 рівних частин і щорічно присуджується у вигляді премій за найважливіші дослідження і відкриття в галузі фізики, хімії, фізіології або медицини, за кращі літературні твори, а також за діяльність у справі зміцнення миру. У 1900 р. був створений Нобелівський комітет, який виплачує премії. У статуті Нобелівського фонду говориться: "Якщо жодна з 5 робіт на розгляді не має важливості, призовий фонд повинен бути збереженим до наступного року. Якщо, навіть тоді премія не може бути присудженою, сума повинна бути додана до Фонду обмеженого фінансування".

У 1968 р. Національний банк Швеції з нагоди свого 300-ліття заснував ще одну Нобелівську премію за праці в галузі економіки.

Урочисті церемонії вручення Нобелівської премії відбуваються у Стокгольмі та Осло 10 грудня, у річницю смерті А. Нобеля (у Швеції ця дата збігається з офіційним днем підняття державного прапора). За традицією шведський король вручає золоті медалі лауреатів Нобелівської премії, а норвезький король присутній на церемонії. Кожен лауреат отримує з рук монарха золоту медаль із зображенням засновника премії Альфреда Нобеля, диплом з відповідним записом і чека на встановлену суму, розмір якої залежить від щорічного прибутку Нобелівського фонду.

Грошова частина премії переказується лауреатам згідно з їхніми побажаннями. За положенням лауреат повинен протягом 6 місяців після вручення йому премії виступити з Нобелівською лекцією – популярним викладом змісту своєї роботи (передусім у Стокгольмі або в Осло).

Нобелівські премії присуджуються незалежно від расової і національної приналежності, статі, віросповідання, можуть присуджуватися і за праці, виконані раніше, якщо їхнє значення стало очевидним пізніше. Посмертно Нобелівські премії не присуджуються. Нобелівські премії є унікальними винагородами й особливо престижними. Їхня добра слава зумовлена надвисокими вимогами до кандидатів, вагомістю грошового забезпечення, а головне, особистістю творчої людини, якою був А. Нобель. Лауреати Нобелівської премії нині вважаються інтелектуальною елітою людства.

Йосеф Шмуель Агнон

(1888-1970)

У яскравому сузір'ї нобелівських обранців належне місце посідає Агнон Йосеф Шмуель – визнаний письменник світового рівня, класик єврейської літератури. Нобелівською премією в галузі літератури був нагороджений 1966 року як громадянин Ізраїлю, ставши першим з івритомовних та їдишемовних письменників володарем цієї високої відзнаки.

Народився Шмуель Йосеф Агнон (справжнє ім'я і прізвище – Шмуель Йосеф Халеві Чачкес) 17 липня 1888 року в місті Бучач на Тернопільщині. Зростав у заможній, освіченій сім'ї, змалку виявивши нахил до творчості. У 18-річному віці прибув до Львова, де став співробітником

редакції єврейської газети. До виїзду в Палестину разом із групою бучацьких євреїв влітку 1907 року Агнон опублікував на західноукраїнських землях близько сімдесяти своїх ранніх творів. У 1913–1924 рр. жив і працював у Німеччині, потім повернувся до Єрусалима, де 17 лютого 1970 року помер.

Понад 80 його творів було перекладено десятима мовами світу. Однією з провідних тем у творчості письменника стала Західна Україна. Саме про долю галицьких євреїв, які жили в Україні, та про поневіряння євреїв-емігрантів написано кращі твори письменника. Серед них – повість "Проста історія", романи "На морській глибині", "Гість на одну ніч", "Зовсім недавно". Літературознавці порівнюють Агнона із Сервантесом і Гоголем, Кафкою та Достоевським.

Крім того, письменник був удостоєний почесних ступенів юдейської теологічної семінарії в Америці, Єврейського університету в Єрусалимі, Колумбійського університету в США.

Рекомендовані джерела:

1. Агнон Ш. И. В серцевине морей : роман / Ш. И. Агнон ; пер. с иврита И. Шамира // Иностр. лит. – 1990. – № 11. – С. 78–127.
2. Агнон Ш. Й. Що вплинуло на мою творчість... : [З промови, виголошеної під час вручення Нобелівської премії] / Ш. Й. Агнон // Відродження. – 1993. – № 7. – С. 75–76.

* * *

3. Василевский А. На платочке / А. Василевский // Новый мир. – 1992. – № 6. – С. 244–246. – Рец. на кн.: В серцевине морей : роман / Ш. И. Агнон ; пер. с иврита И. Шамира. – Москва : Радуга, 1990. – 335 с.
4. Нобелівські лауреати з літератури / підгот. В. Ніколенко // Всесвіт. – 2000. – № 5/6. – С. 157–161. – Є інформація про Ш. Агнона.
5. Остапенко Л. М. До вивчення сучасної єврейської літератури: смерть і воскресіння Ізраїлю у прозі Ш.-Й. Агнона та І. Башевіса-Зінгера / Л. М. Остапенко // Наукові записки. Філологічні науки : [зб. наук. ст.] / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя ; [відп. ред. Г. В. Самойленко]. - Ніжин, 2006. - С. 65-67.

80я54

Н 60

6. Пелешенко Ю. Нобелівська премія з літератури: минуле, сучасне, майбутнє / Ю. Пелешенко // Пам'ять століть. – 2007. – № 4/5. – С. 301–303. – Рец. на кн.: Під знаком Нобеля. Лауреати Нобелівської премії з літератури. 1901–2005 / Л. Є. Шкляр, А. Г. Шпиталь. – Київ : Грамота, 2006. – 509 с. – Є інформація про Ш. Агнона.
7. Степула Н. У пошуках самотності, оминаючи самотність : Штрихи до портрета Йосефа Агнона / Н. Степула // Київ. Русь. - 2007. - № 8. - С. 192-201.
8. Струс В. Бучач у житті і творчості Шмуеля Агнона / С. Струс // Зарубіжна літ. – 1999. – Верес. (Чис. 35). – С. 2.
9. Сулима М. Агнон – Нобелівський лауреат родом з України / М. Сулима // Хроніка-2000. – 1998. – Вип. 21/22. – С. 446–448.
10. Сулима М. Українці і Нобель / М. Сулима // Сучасність. – 1992. – № 10. – С. 110–113. – Є інформація про Ш. Агнона.
11. Тупайло М. На світанку нової ізраїльської літератури : [про Шмуеля Й. Агнона] / М. Тупайло // Відродження. – 1993. – № 7. – С. 73–74.

Зельман Абрахам Ваксман

(1888-1973)

Зельман Ваксман – відомий американський вчений-мікробіолог, винахідник першого антибіотика.

Народився З. Ваксман 2 липня 1888 року в с. Нова Прилука на Вінниччині. Його мати була власницею промтоварного магазину, а батько – орендарем земельної ділянки. З. Ваксман закінчив місцевий хедер (єврейська початкова приватна релігійна школа) і в такий спосіб розпочав свій шлях "нагору" в науці. За законами царської Росії З. Ваксман, як єврей, мав обмежену можливість одержати освіту, але мати запросила репетиторів, після занять з якими він був прийнятий до Одеської гімназії. Саме тут юнак у 1910 році закінчив п'яту

гімназію, склавши іспити екстерном. Знову постало питання про продовження освіти, проте вирішити його в Росії було практично неможливо. Мріючи одержати університетську освіту, З. Ваксман емігрував до США на запрошення своїх старших сестер.

Живучи на фермі в родичів, Зельман Ваксман зайнявся пошуком відповідей на запитання про циклічність життя в природі. 1915 року він став громадянином США. І того ж року, після закінчення сільськогосподарського коледжу, в якому вивчав мікробіологію, отримав ступінь магістра природничих наук. 1918 року він стає доктором фізіології й біохімії, читає лекції в Рутгерсі, де 1925 року призначається ад'юнкт-професором, через шість років (1931-го) – професором з мікробіології ґрунту, а 1943-го – професором мікробіології. Тут же, в Рутгерсі, Зельман Ваксман став провідним фахівцем в галузі мікробіології ґрунту – науки, на яку перетворилося просте накопичення уривчастих спостережень.

До Нобелівської премії, отриманої 1952 року з фізіології й медицини за відкриття стрептоміцину, першого антибіотика, котрий виявився ефективним при лікуванні туберкульозу й врятував життя десятків тисяч людей, він ішов 20 років. Цей антибіотик мав багато цінних властивостей, зокрема виявляв виражену дію проти бактерій та паличок і суттєво полегшував лікування туберкульозу.

1958 року Ваксман іде на пенсію з університету в Рутгерсі. Він – кавалер ордена Почесного легіону, член багатьох національних наукових товариств, почесний лікар Льєжського і Рутгерського університетів.

Помер американський учений походженням із України 16 серпня 1973 року в Хайєнісі (Массачусетс). Син Ваксмана Байрон пішов по батькових слідах, став професором мікробіології й директором інституту мікробіології.

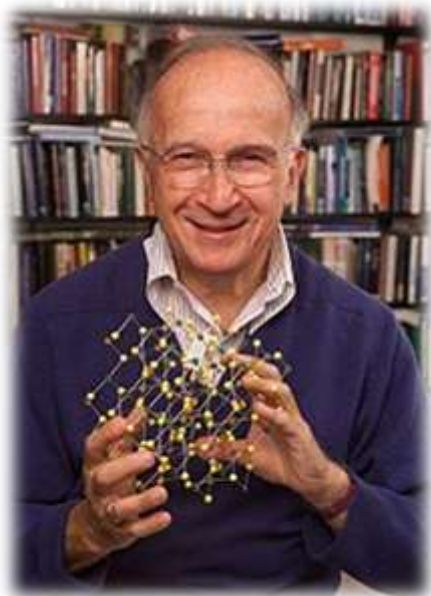
Видатна наукова і суспільна діяльність професора З. А. Ваксмана була відзначена 67 преміями, винагородами, орденами і медалями. Він був володарем 22 почесних докторських ступенів різних наукових установ світу, дійсним і почесним членом наукових товариств Франції, Швеції, Німеччини, Бразилії, Мексики, Індії, Японії, Туреччини та інших країн.

Рекомендовані джерела:

1. Антибиотики: не детское лекарство? : [Электронный ресурс] // Современная педиатрия. - 2014. - № 5. - С. 175-178. - Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Sped_2014_5_34.pdf . – 06.08.15. – Название с экрана. – Информация о З. Ваксмане.
2. Кушнерова М. О. Зельман Ваксман – видатний вчений, якому світ завдячує за відкриття стрептоміцину [Електронний ресурс] / М. О. Кушнерова // Укр. пульмунол. журн. – 2013. – № 2. – С. 67–72. – Режим доступа : <http://www.ifp.kiev.ua/doc/journals/upj/13/pdf13-2/67.pdf> . – 30.07.15. – Назва з екрану.
3. Пухлик Б. М. Зельман Абрахам Ваксман – наш великий соотечественник [Электронный ресурс] / Б. М. Пухлик // Туберкулез, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція. - 2013. - № 1. - С. 117-121. - Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tlkhvil_2013_1_22.pdf . – 30.07.15. – Название с экрана.
4. Фатула М. І. Нобелівська премія в галузі фізіології та медицини [Електронний ресурс] / М. І. Фатула, Ю. М. Фатула // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Медицина. – Ужгород, 2008. - Вип. 34. - С. 201-211. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/UNUMED_2008_34_56.pdf . . – 06.08.15. – Назва з екрану. – Є інформація про З. Ваксмана.
5. Циганков С. Зельман Ваксман – нобелівський лауреат / С. Циганков // День. – 2007. – 9 черв.

Роальд Гофман

(1937 – ...)

У яскравому сузір'ї нобелівських обранців належне місце посідає і найбільший американський спеціаліст у галузі органічної та квантової хімії Роальд Хофманн (Сафран), якому в 1981 році, разом із японським хіміком Zenіті Фуку, присуджено Нобелівську премію за розробку теорії протікання хімічних реакцій, що значно розширює можливості для планування хімічних експериментів.

Народився 18 липня 1937 року в м. Золочів, що на Львівщині. Батько майбутнього вченого, Хілель Шафран, після закінчення Львівського політехнічного університету працював у Золочеві інженером. Мати, Клара Розен, вчителювала у місцевій школі. На українській землі минули його

дитячі літа.

З початком Другої світової війни фашисти ввели жорстокі репресії проти єврейського народу. Майже 25 тисяч євреїв Золочева вони зігнали у спеціальні табори на примусові роботи, а потім – у гетто. Серед репресованих була і родина Шафранів: батько, мати і п'ятирічний син. Батько доклав неймовірних зусиль, щоб таємно визволити малого Роальда та дружину з гетто. Однак самому Х. Шафрану не судилося вижити: за спробу організувати повстання у таборі у червні 1943 р. фашисти його розстріляли. Коли 1944 року Червона армія визволила Західну Україну, мати й син переїхали до Польщі (в Краків). Тут Роальд пішов до школи, а мати вдруге вийшла заміж за біженця Пауля Гофмана. Три роки Гофмани поневірялися по таборах для переміщених осіб в Австрії, Німеччині.

До Америки Роальда Гофманна занесла третя хвиля еміграції. У 1949 році емігрував в США, оселився в Нью-Йорку. Свою вищу освіту почав із медицини (за бажанням матері) в Колумбійському університеті, який закінчив у 1958 році. Пізніше продовжив наукову роботу в Гарварді, в Упалі (Швеція), досліджуючи явища квантової хімії.

Основні наукові дослідження Роальд Гофман здійснив у Гарвардському та Корнельському університетах, де йому разом з хіміком Вуддвором на основі аналізу орбітальної симетрії вдалося виявити стійку і надзвичайно важливу закономірність перебігу хімічних реакцій. Це одне з найбільших теоретичних відкриттів в органічній хімії у повоєнний період. Теоретичні узагальнення Р. Гофмана знайшли практичне втілення у медицині та промисловості – у синтезі нових лікарських засобів і хімічних сполук. У 25 років Р. Гофману вчена рада Гарвардського університету присуджує ступінь доктора хімічних наук, а в 1981-му, коли вченому виповнилося 44 р., він разом з японським хіміком Zenіті

Фукуї стає лауреатом Нобелівської премії з хімії — "за розробку теорії перебігу хімічних реакцій, створену ними незалежно один від одного".

Крім Нобелівської премії, Роалд Гофман отримав премію Товариства хімії особливо чистих сполук (1969), лекторську премію Гаррісона Е.Хоува (1970), премію Артура К. Коупа (спільно з Вудворд) (1973 р.І, премію Полінга (1974), медаль Ніколса (1981) і премію за видатні заслуги в розвитку неорганічної хімії (1982), причому всі премії вручало Американське хімічне товариство, а також – премію Міжнародної академії квантово-молекулярних досліджень (1971).

Він володіє англійською, німецькою, французькою, шведською, російською мовами та прекрасно розуміє українську і польську, що дає йому можливість спілкуватися з колегами з усього світу. Цікавився Роальд Гофман і життям своєї батьківщини. Вперше він відвідав Золочів у 2006 р., потім – у 2009 р.

Р. Гофман є членом американської Національної академії наук, Американської асоціації фундаментальних наук, Міжнародної академії квантово-молекулярних досліджень та Американського фізичного товариства, володарем почесних учених ступенів Королівського технологічного інституту в Швеції і Єльського університету. Нині видатний учений продовжує свою наукову роботу в Корнельському університеті (США).

Рекомендовані джерела:

1. Ковтун Г. Розтрачений потенціал української науки / Г. Ковтун // Вісн. НАН України. – 2004. – № 6. – С. 32–36. – Є інформація про Р. Гофмана.
2. Лучканін В. Хімік і лірик / В. Лучканін // День. – 2007. – 17 лип.
3. Музиченко Я. Замок "Золотого міста" / Я. Музиченко // Україна молода. – 2007. – 17 листоп. – Згадка про Р. Гофмана, уродженця м. Золочів.
4. Чекман І. Американський учений із Золочева / І. Чекман // Вісник НАН України. - 2007. - № 7. - С. 48-50.

Саймон (Семен) Сміт Кузнець

(1901-1985)

Сайсон Сміт Кузнець – американський вчений-економіст. В 1971 році був нагороджений як громадянин США спеціальною премією імені Альфреда Нобеля в галузі економіки за емпірично обґрунтоване тлумачення економічного зростання, що привело до нового глибокого розуміння економічної і соціальної структури та процесу економічного розвитку.

Кузнець Саймон Сміт (Семен Абрамович Кузнець) народився у м. Пінську (сучасна Білорусь). Згодом родина Кузнеця переїхала до Рівного, а у 1915 р., у зв'язку з депортацією єврейського населення з прифронтової смуги, до Харкова. Там він навчався у 2-му реальному училищі, закінчивши його основні та додатковий класи (1915–1918 рр.). Восени 1918 р. він поступив у Харківський комерційний інститут.

Повний курс навчання у інституті складав 4 роки: на перших двох курсах студенти отримували фундаментальну економічну підготовку, на двох останніх спеціалізувалися за одним із підвідділів (економіко-комерційним, банково-страховим, місцевого господарства, промисловим). Навчання в інституті справило свій вплив на становлення С. Кузнеця як молодого економіста-дослідника.

Саймон вступив на юридичний факультет Харківського університету, але після двох років навчання почав працювати в бюро статистики праці при уряді Радянської України. У 1922 році разом зі своїм молодшим братом емігрував у США. Вивчивши англійську мову, С. Кузнець поступив до Колумбійського університету, де у 1923 р. отримав ступінь бакалавра. У 1924 р. С. Кузнець захистив як магістерську дисертацію своє підготовлене у Харкові есе "Система економіки д-ра Шумпетера: розглянута та аналізована", а у 1926 р. – дисертацію доктора філософії (PhD) "Циклічні коливання: роздрібна та оптова торгівля. США, 1919 – 1925 рр."

Здобув почесні вчені ступені багатьох університетів, зокрема Гарвардського, Принстонського, Колумбійського, Пенсильванського. С. Кузнець був Президентом Американської економічної асоціації, президентом Американської статистичної асоціації, почесним членом Асоціації з економічної історії, почесним членом Королівського статистичного товариства Англії, членом Економетричного товариства, Міжнародного статистичного інституту, Американського філософського товариства, Королівської Шведської академії, член-кореспондентом Британської академії.

Помер відомий економіст 10 липня 1985 року в Кембриджі.

Все своє життя він займався дослідженнями, спостерігаючи циклічність економічних процесів, вивчаючи макроекономіку. Йому приписують

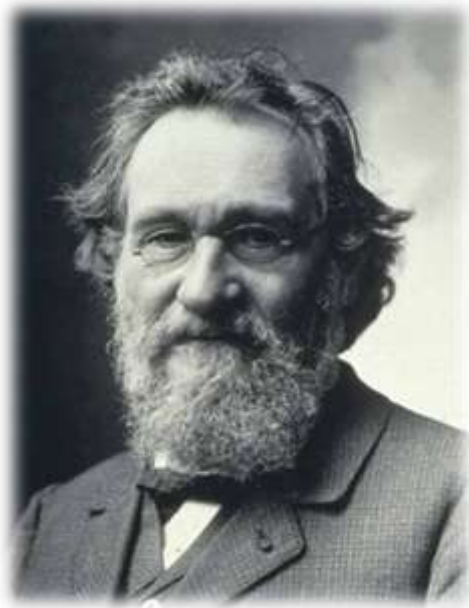
народження терміна "валовий національний продукт". Міжнародне визнання вченому принесли розробки програм національного доходу США як одного з найважливіших показників рівня економічного розвитку американського суспільства і матеріального добробуту його громадян та дослідження факторів і показників національного доходу багатьох країн. На основі праць ученого було розроблено стратегію, що дала змогу США подолати складну економічну кризу 30-х років.

Рекомендовані джерела:

1. Кузнец С. Экономическая система д-ра Шумпетера, излагаемая и критикуемая ; Перлман М. Две фазы заинтересованности Кузнеця Шумпетером [Электронный ресурс] / сост. д-р геогр. наук, проф. В. М. Московкин, канд. ист. наук Д. Ю. Михайличенко ; пер. Е. Е. Перчик ; под ред. д-ра экон. наук, проф. В. С. Пономаренко. – Харьков : ИД "ИНЖЕК", 2012. – 128 с. – Режим доступа : <http://cdn.scipeople.com/materials/32916/Kuznets-i-kharkovskaya-shkola.pdf> . – 03.08.15. – Название с экрана.
* * *
2. Костенецька Т. Г. Саймон Кузнець як видатний економіст [Електронний ресурс] / Т. Г. Костенецька // Управління розвитком. - 2014. - № 6. - С. 155-157. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uproz_2014_6_65.pdf . – 03.08.15. – Назва з екрану.
3. Кузнец Саймон: премія пам'яті Нобеля у галузі економіки, 1971 р. // Економіка в шк. України. - 2008. - № 3. - С. 45-46.
4. Трофімов З. В. Саймон Кузнець (1901-1985). Нобелівська премія з економіки 1971 р. / З. В. Трофімов // Економіка в шк. України. - 2009. - № 9. - С. 15-18.
5. Черняк О. Вплив Саймона Кузнеця на розвиток економетрики та економіки навколишнього середовища [Електронний ресурс] / О. Черняк, О. Комашко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Економіка / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – № 7. – С. 9–100. – Режим доступу : <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2014/160/19.pdf> . – 03.08.15. – Назва з екрану.
6. Шудрик І. О. Життєвий та творчий шлях лауреата Нобелівської премії Саймона Кузнеця [Електронний ресурс] / І. О. Шудрик // Вісн. ун-ту харчування та торгівлі. – 2013. – № 1/2. – С. 4, 9. – Режим доступу : <http://www.hduht.edu.ua/Zaginf/shlyah.pdf> . – 03.08.13. – Назва з екрану.

Ілля Мечников

(1845-1916)

Ілля Ілліч Мечников – український біолог і патолог, зоолог, імунолог, один із засновників еволюційної ембріології. Нобелівською премією славетного науковця відзначено 1908 року як підданого Російської імперії в галузі фізіології та медицини (разом із відомим німецьким фармакологом та імунологом Паулем Ерліхом) "за праці з імунітету".

Найважливішим досягненням Іллі Мечникова стало відкриття явища фагоцитозу та створення на його основі фагоцитарної теорії імунітету (1882). Ідея вченого про можливість застосування одних мікроорганізмів для припинення розвитку інших дала надзвичайно важливі результати. Зокрема, це дало змогу

використовувати з лікувальною метою антибіотики. Завдяки цьому вдалося врятувати життя мільйонів людей. Також на основі досліджень Мечникова було впроваджено в медичну практику медикаменти, що містять сапрофіти. Це дало можливість інтенсифікувати лікування дисбактеріозу, гострих і хронічних ентеритів, колітів, панкреатитів та інших захворювань шлунково-кишкового тракту.

Народився Ілля Мечников 15 травня 1845 року в с. Іванівка-Панасівка на Харківщині в дворянській родині молдовського походження. 40 років життя вченого тісно пов'язані з Україною. Свої дослідження з фізіології та медицини він проводив в Одесі, де у 1886 році заснував першу в Україні (і другу у світі) лабораторію з мікробіології, у якій працював над створенням вакцин проти сибірської виразки овець та холери курей. Однак у 1887 році Ілля Мечников переїхав до Парижа, де було більше можливостей займатися науковою діяльністю. Працював в інституті Луї Пастера. У 1902 році став почесним членом Петербурзької академії, а 1913 року очолив Інститут експериментальної медицини в Петербурзі. Помер 1916 року в Парижі на 71-му році життя, заповівши спалити своє тіло в крематорії. Урна з прахом ученого, вихідця з України, зберігається в бібліотеці Пастерівського інституту в столиці Франції.

Рекомендовані джерела:

1. Мечников И. И. Вопросы иммунитета / И. И. Мечников ; АН СССР ; ред., ст. и примеч. Л. А. Зильбера. - Москва : Изд-во АН СССР, 1951. - 734 с.
28.074
М 55
2. Мечников И. И. Избранные биологические произведения / И. И. Мечников ; АН СССР ; ред., ст. и примеч. А. Е. Гайсиновича. - Москва : Изд-во АН СССР, 1950. - 797 с.
28
М 55
3. Мечников И. И. Письма к О. Н. Мечниковой, 1876-1899 / И. И. Мечников ; АН СССР, Архив АН СССР ; под ред. А. Е. Гайсиновича, Б. В. Левшина ; сост. А. К. Панфилова. - Москва : Наука, 1978. - 325 с.
28д
М 55
4. Мечников И. И. Этюды оптимизма / И. И. Мечников ; [послесл. и примеч. А. А. Тишкова]. - Москва : Наука, 1988. - 328 с.
28.034.7
М 55
- * * *
5. Вівчарик О. "Треба продовжувати життя, а не старість" [І. Мечников] / О. Вівчарик // День. - 2005. - 21 трав. - С. 7.
6. Карлик Л. Н. Мечников, 1845-1916 / Л. Н. Карлик. - Москва : Гос. изд-во мед. лит., 1946. - 120 с., портр. : ил. - (Выдающиеся деятели русской медицины).
28д
К 23
7. Кушнір М. Історія в обличчях : [про І. Мечникова] / М. Кушнір // Хімія. Біологія. - 2005. - Квіт. (№ 21). - С. 1-3.
8. Ілля Ілліч Мечников (1845-1916) // Все для вчителя. - 2011. - Жовт. (Чис. 28-30). - С. 104.
9. Острянин Д. Ф. И. И. Мечников в борьбе за материалистическое мировоззрение : [монография] / Д. Ф. Острянин. - Киев : Вища шк., 1977. - 235 с.
28(4УКР)д
О-79
10. Острянин Д. Ф. Мировоззрение Ильи Ильича Мечникова / Д. Ф. Острянин. - Харьков : Харьк. кн.-газет. изд-во, 1948. - 192 с.
28(4УКР)д
О-77
11. Письма А. О. Ковалевского к И. И. Мечникову (1866-1900) / АН СССР, Архив ; под общ. ред. Ю. И. Полянского при участии И. И. Соколова, Л. К. Кувановой. - Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1955. - 312 с.
28д
П 35
12. Позняк-Хоменко Н. Перший Нобель з України / Н. Позняк-Хоменко // Без цензури. 2005. - 27 трав.-2 черв. - С. 15.

- 13.Резник С. Е. Мечников / С. Е. Резник. - Москва : Молодая гвардия, 1973. - 368 с., [16] л. ил. - (Жизнь замечательных людей. Серия биографий ; вып. 9).

28(4УКР)д

Р 34

- 14.Романець Д. Тет – а– тет з імунітетом / Д. Романець // Україна молода. – 2006. – 12 лип. – С. 10.

- 15.Скоробагатько С. Великий імунолог / С. Скоробагатько // Сільські вісті. – 2005. – 13 трав.

- 16.Фатула М. І. Нобелівська премія в галузі фізіології та медицини [Електронний ресурс] / М. І. Фатула, Ю. М.Фатула // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Медицина. – Ужгород, 2008. - Вип. 34. - С. 201-211. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/UNUMED_2008_34_56.pdf . . – 06.08.15. – Назва з екрану. – Є інформація про І. Мечникова.

- 17.Хрущов Г. К. Великий русский биолог И. И. Мечников : стеногр. публич. лекции, прочитанной в Центр. лектории О-ва в Москве / Г. К. Хрущов ; Всесоюз. о-во по распространению полит. и науч. знаний. - Москва : Правда, 1951. - 16 с.

28д

Х 95

Георгій Шарпак

(1924–2010)

Лауреат Нобелівської премії Георгій Шарпак, чиє дитинство минуло на Рівненщині, став на чужині одним із найталановитіших учених-експериментаторів сучасності. Найвищу міжнародну відзнаку здобув як громадянин Франції 1992 р. з фізики за відкриття й створення детектора елементарних часток, зокрема багатодротової пропорційної камери.

Народився 1 серпня 1924 року в старовинному містечку Дубровиця Сарненського повіту на Рівненщині в єврейській сім'ї. Тут і минуло його дитинство.

Мати Григорія жила і навчалась в Олевську, була освіченою людиною. Любила читати російських класиків Л. Толстого, О. Пушкіна та інших, захоплювалася музикою. Це захоплення вона передала і своєму синові. Батько Георгія володів підприємством із виробництва цегли, а також тримав мануфактурну лавку на одній з головних вулиць міста. Часті єврейські погроми, які тоді відбувалися в Сарненському повіті, страх за майбутнє дітей спонукали сім'ю Шарпаків шукати кращої долі за кордоном. У 1926 році сім'я виїжджає до Палестини. Приїхавши на нове місце, у нове оточення, в зовсім відмінний клімат, сім'я знову опинилася в досить важких умовах. Батько влаштувався на будівництво дороги подрібнювачем каміння. Згодом захворів малий Георгій, почалось запалення очей, яке потребувало негайного лікування. Нависла загроза сліпоті. Через два роки довелося повернутися на батьківщину, до Сарн.

Мрія батьків виїхати в інші краї у пошуках кращої долі ніколи не згасала. В 1931 році сім'я переїздить до Франції. У Парижі Жорж продовжив навчання у школі, а в 1938 р. вступив до ліцею Святої Луїзи. Проте незабаром розпочалась Друга світова війна. Йому все ж таки вдалось провчитись у ліцеях Святої Луїзи і Монпансьє. У 1943 році Ж. Шарпак вступає до Руху Опору, а в 1944 р. його заарештували і відправили до фашистського концтабору Дахау, де пробув один рік. З гітлерівських катівень його звільнили союзні війська. Згодом, через кілька років, Президент Франції нагородив Жоржа Шарпака хрестом "За бойові заслуги у війні 1939–1945 років" – як громадянина Франції. У 1945 році, уже після війни, Ж. Шарпак вступає до вищої гірничої школи, яку закінчив у 1947 році. Далі навчається в коледжі де Франс. Тут відвідує лекції всесвітньовідомого фізика Жоліо-Кюрі і починає працювати в його лабораторії. У 1955 році отримує вчений ступінь доктора філософії з фізики. В 1959 році Георгій Шарпак починає свій науковий шлях в Європейському центрі ядерних досліджень, що знаходиться поблизу Женеви, очоливши наукову групу, яка розробляла нові методики ядерних досліджень. У 1968 році Георгій Шарпак

розробив багатодієвуву пропорційну камеру, за відкриття якої був удостоєний Нобелівської премії в галузі фізики.

У подальшому Георгій Шарпак розробив й інші багатодієвуві детектори: дрейфову і часопроеційну камери, багаторозрядний лавинний детектор, газовий детектор із твердим фотокатодом. Останніми роками Георгій Шарпак значну увагу приділяв застосуванню розроблених ним камер у біології та медицині, створивши для цієї мети власне мале підприємство. Тут під його керівництвом розроблено новий тип детектора, за допомогою якого можна досліджувати структуру ДНК і проводити дослідження ракових пухлин. У 1989 році був відзначений премією Європейського фізичного товариства.

Світосприйняття Георгія Шарпака формувалося у різних країнах різними культурами. У житті Георгій Шарпак був досить скромною, сором'язливою і замкнутою людиною, не любив про себе розповідати. У 2004 році з нагоди свого 80-річчя Георгій Шарпак планував побувати на батьківщині, однак поїздка так і не відбулася. З нагоди відзначення тисячоліття м. Дубровиці у 2005 році Георгію Шарпаку було присвоєно звання Почесного громадянина м. Дубровиці. Помер Георгій Шарпак 29 вересня 2010 року в

Вчений, народжений в Україні, отримав найвищу наукову премію, будучи французьким вченим. Його ім'я, безумовно, належить світові.

Рекомендовані джерела літератури:

1. Ковальков Ю. “Така собі невеличка штуковина ...” / Ю. Ковальков // Голос України. – 1999. – 11 верес. – Про вченого експериментатора Жоржа Шарпака та його винахід.
2. Конєв В. Нобелівський лауреат – родом із Рівненщини : [Георгій Харпак] / В. Конєв // Хроніка-2000. – 2000. – Вип. 35/36. – С. 618–619.
3. Творець детекторів елементарних частинок [Г. Шарпак] / П. Литовченко, В. Козирський, А. Негрійко, В. Шендеровський // Вісн. НАН України. – 2010. – № 12. – С. 88–89.
4. Цимбалюк Є. За партою – з Нобелівським лауреатом / Є. Цимбалюк, О. Юркова // Голос України. – 2009. – 27 листоп. – Про Жоржа Шарпака (Георгія Харпака) згадує його друг дитинства Федір Мосійчук.
5. Цимбалюк Є. Поліський родовід Нобелівського лауреата : [про Георгія Харпака (Жоржа Шарпака)] / Є. Цимбалюк, О. Юркова // Голос України. – 2009. – 28 берез. – С. 11.
6. Жорж Шарпак (Charpak) // Лауреати Нобелівської Премії. 1901–2001 : енциклопед. довід. : вид. ювіл. / уклад.: С. О. Довгий, В. М. Литвин, В. Б. Солоіденко. – Київ, 2001. – С. 630.

92

Л 28

7. Шендеровський В. Його [Г. Харпака] народила Волинська земля // Нехай не гасне світ науки / В. Шендеровський ; за ред. Е. Бабчук. – Київ, 2003. – С. 365-372.

92.2(4УКР)

Ш 47

Список використаних джерел

1. Абліцов В. Премія Нобеля – виноград, якого так хотілося лисиці [Текст] : секрети "українського списку" лауреатів найпрестижнішої нагороди у світі / В. Абліцов // День. – 2006. – 11 листоп.
2. Килимник Ю. Україна – батьківщина шістьох нобелівських лауреатів / Ю. Килимник // День. – 2003. – 12 груд.
3. Левченко Ф. О. Політичні аспекти нобелівського руху та його українські реалії [Електронний ресурс] / Ф. О. Левченко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія: Політологія. – 2009. – Т. 110, вип. 97. – С. 45–50. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npchdupol_2009_110_97_10.pdf . – 30.07.15. – Назва з екрану.
4. Нечитайло А. А. Роль діаспори у формуванні національної пам'яті в умовах глобального інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / А. А. Нечитайло // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2. – С. 79–87. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/sra_2014_2_14.pdf . – 30.07.15. – Назва з екрану.
5. Фатула М. І. Українці – лауреати Нобелівської премії [Електронний ресурс] / М. І. Фатула // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Медицина. – Ужгород, 2011. – Вип. 3. – С. 204–222. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/UNUMED_2011_3_47.pdf . – 27.05.15. – Назва з екрану.
6. Чекман І. "Україно, обітована земле мого серця!" : Нобелівські лауреати — вихідці з України / І. Чекман // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2006. – № 10. – С. 44–53.
7. Шмигельський М. Нобелівська премія / М. Шмигельський // Фізика та астрономія в суч. шк. – 2012. – № 7. – С. 42–47.

Нобелівські лауреати з українським корінням [Електронний ресурс] : біобібліогр. міні-довід. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. - Луцьк, 2015. - Бібліогр.: 7 назв.

У посібнику відображено документи, які створюють життєписно-бібліографічну студію кожного із названих нобеліантів. Джерела добору матеріалів - традиційний довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, а також Інтернет-ресурси.

Адресовано науковцям, історикам, краєзнавцям.

ББК 72я1